

מלאכת חורש

גמרא. א"ר ששת היתה לו גבשושית ונטלה בבית חייב משום חורש.

בקרקע וכן בחופר גומא, ואי"ל לבא לריפויי ארעא.

שי' רש"י בגדר חרישה

בענין יפוי קרקע

(א) רש"י כ' משום דמרפי ליה לארעא ועי' לקמן (ק"ג א') דאי' ואם לייפות את הקרקע ופירש"י דהיינו בקולץ מן המחוז, ומשמע דדוקא בקולץ מהמחוז דעי"ז הוא מרפה את הקרקע. ומבואר בו דעיקר מלאכת חרישה זהו מה שמרפה הקרקע, כמב' במו"ק (ב') ד' דלדרכו של חורש לרפויי ארעא. וע"פ מש"כ בד"ה לביזרא. (ועי' פסחים מ"ז ב') ועי' חידושי הר"ן (ובחי' ר"מ קאזים ז"ל).

שיטת הרמב"ם

(ב) אמנם הרמב"ם ז"ל כתב (פ"ז ה"ב) "כל אלו המלאכות וכל שהוא מענינם הם הנקראים אבות המלאכות, כיצד הוא ענין אחד החורש או החופר או העושה חריץ ה"ז אב מלאכה שכל אחת מהן חפירה בקרקע וענינם אחד". עכ"ל. וחזי' שלא הזכיר כלל ענין ריפויי הקרקע ורק לענין תולדת חורש כתב (בפ"ח ה"א) "המנכס בעיקרי האילנות והמקרסם עשבים או המזרד את הקריגים כדי ליפות את הקרקע ה"ז תולדת חורש". ומבואר לגדר המלאכה זהו ענף החפירה

(ג) ובאמת שממה שלא הזכיר כלל ענין ריפויי רק יפוי הקרקע משמע דלא סבירא ליה כלל. ועי' מש"כ רש"י "בבית, שייך בנין שמתכווין להשוות קרקעיתו" ולא פירש כמו בשדה דמרפי ארעא, ומבואר שמסום יפוי אינו חייב בשדה ודוקא משום ריפוי, היפך שיטת הרמב"ם ז"ל. ובטממה פירש"י "שהעפר שמילא בו הוא רפוי וטוב לזריעה, והשווה הקרקע להיות נזרע עם השדה", ע"כ. היינו לתרווייהו איתניהו בזה, ול"ע אי סגי בחד מינייהו גרידא. ועי' לקמן (פ"א ב') גבי אסור לפנות בשדה ניר, דקדי מעילאי וקדי לתתאי, ופירש"י דהוי תולדה דחורש ומשמע משום ייסור הקרקע לחודה. (ועי' ר"מ קאזים ז"ל בזה) ושאר ראשונים משמע דפירשו כפשוטו דייסור שדה הוי יפוי והוי תולדה דחורש.

בחילוק זומר ממנכס לגבי הדמיון לאב

(ד) ולמש"נ בד' הרמב"ם מיושב מה שהק' הלח"מ (פ"ח ה"א) דמ"ס מנכס דלא חשיב מעין האב דחורש מזומר דחשיב מעין זורע והלא תרווייהו דומים באיכות פעולתם לאב.

ותי' לא"א לזרוע בלא חריקה, ומ"מ אפשר לזרוע בלא ניכוס. אמנם למס"נ אינם דומים כלל מאחר שזרוע היינו איכות ההכנה למיחה וזה שייך גם בזומר אבל אינו כן בחורש שנטעם החריקה היא האב ולא האיכות הנפעלת ממנה ולכן מנכס אינו אב. [וגם מתי' הלח"מ משמע שגם חורש הוא רק ההכנה לזריעה].

שיעור חרישה

(ה) **ונראה** שכך סבירא ליה להירושלמי שהביא האור זרוע לחריקה בכל שהוא ועיין שם באור זרוע אות נ"ה דאין לריך שיתכוון ליפויי הקרקע. וביאו"ד דעלם המעשה זה האב.

שי' הרמב"ם ור"ת

בעפר תיחוח, בגומא, ובסתם חרישה

(ו) **ונפק"מ** בעפר תיחוח אשר כתבו תוס' (ל"ט א') בשם רבינו תם ז"ל דיך כאן תולדה לחריקה הואיל ועושה גומא ובס' פני יהושע בינה (ז' א') הקשה איזה חריקה שייך בעפר תיחוח הרי אין הקרקע מתיפה בכך לחריקה וגם קודם ראוי לזריעה. ונראה לרבינו תם סבירא ליה כן דוקא מפני שעושה גומא, וסבירא ליה כהרמב"ם דעלם עשית הגומא היא אב לחריקה [ואולי כהאי גוונא זה תולדה, ול"ע] אף בלי שפעלת ממנה איכות לזריעה בקרקע. וכיון שכן כל זה בחפירה אבל סתם חריקה בעפר תיחוח לאו מידי

קעביד ואי"ז חריקה כלל. וגם יפוי הקרקע אין כאן.

וי"ש בזה נפק"מ בדברי הגמ', דקמ"ל דאף חריקה שניה שמה חריקה, אמנם הס"ד משמע בריטב"א. דכיון שכבר נזרע מה שייך עוד חריקה, ולכאורה לר"ת שייך חריקה מ"מ בעלם עשית גומא בקרקע ואי"ז תלוי בתכליתה. ול"ל דהס"ד בסתם חריקה בעלמא כס"נ ולא בגומא.

במסקל בתלושין

(ז) **ר"ח ז"ל** כתב "כל שהוא ליפות הקרקע בשדה חייב משום חורש" עכ"ל והוא מירושלמי. ויל"ע במגביה תלושין אי חשיב חורש כיון שמיפה בכך הקרקע, ועי' חזו"א שביעית (סי' י"ט סק"א) שהביא ד' תוס' מו"ק (י"ג א') דבמחוברין קלת שייך מלאכה לאורייתא משא"כ בתלושין. וגם בלא מתכווין ללגבי שבת מבו' בדק"ג דמותר, מ"מ בשביעית אסור ללא בעי' מחשבת וכתב לדון "ואפשר שאף בתלושין אסור לכתחילה כל שמתכווין ליפות את הקרקע".

בהכנה לזריעה המצטרפת לחרישה

(ח) **ונראה** לבאר ענין הכוונה בזה, כמו בזומר ולריך לעלים, שע"י הכוונה, מה שנוול בתולאה ממעשהו הכשר בקרקע מנטרף לעלם המעשה שלו ובאמת יס' כאן חריקה אע"פ שלא נעשתה כאן שום מלאכה בהכשר של קרקע, וזה לפי רס"י לעולם האב לחורש מה שמכין הקרקע לזריעה, ולפי הרמב"ם תולדה

חרישה מה שמיפה הקרקע. וע"ס בדבריו ז"ל ריש סי' י"ח "מו"ק ז' ז' רבה אמר משום חורש מכאן יש להוכיח לחורש באילנות חייב משום חורש ולא משום נוטע אע"ג דהאי חרישה משבחת את האילנות כהשקאה מ"מ חרישה עיקר וכו' דכשחמרה תורה חרישה אב מלאכה היא בין בחרישה המכשרת לזריעה ובין חרישה במה שגדל כבר, וסם חרישה נאמר על כל התועלויות האנורים בה. שלא נחשב את תועלת הנמיחה לסם אחר, ומיהו במנכס ומסקה מים פליגי דהתם נפגשו ז' מעשים במקרה וכו' ע"כ. היינו דאם הכנה לזריעה אינה נפרדת מהמעשה זו חרישה.

תחתיים מעולם, ובאו עתה לסלק הגדר ולהוציא האבנים כדי לזרוע תחתיים בשביעית חשיב בונה, ובשבת חשיב חורש. ונראה ביאורו ד' להמעשה בעלמותו אינו מוכרע להיות חרישה ואדרבא דמי טפי לבונה, רק דבשבת דמלאכת מחשבת אסרה תורה כיון שבתולאת מעשיו הוכשרה הקרקע וכוונתו לזה, מלרפת הכוונה התולאת למעשה, ויש כאן "מעשה חרישה" כמו זומר ולריך לעצים, ומנכס ומסקה מים לר"י דאזיל בתר מחשבת הנפש, אבל בשביעית דל"א מלאכת מחשבת אזלי בתר המעשה כמו שהוא, וכפ"כ החזו"א שם סק"יד דחשיב הנאה הבאה לו לאדם בע"כ (והו"ד לעיל זורע סק"ח וסם נתבאר יותר).

בגדר החרישה בתלושין

ט) **ברם** נ"ע לכל דבריו אלו בחורש בעיקרי האלנות הם מפני שעלם המעשה שלו זהו מעשה חרישה דאז אעפ"י שיש כאן ג"כ תועלת זריעה מ"מ ג"ז בכלל החרישה, משא"כ במסקל לא סגי במה שיש תועלת לזריעה ממעשיו דמ"מ אי"ז יכול להטריף לשום מעשה דהלא לא היה כאן שום מעשה חרישה, ומוכרח שגם מסקל תלושין ללא עביר שום מעשה בגוף הקרקע נחשב "מעשה חרישה" ע"י דמתכווין ליפות, ול"ע.

בחילוק שבת משביעית בחורש

י) **עור** כתב בחזו"א שם (י"ח סק"ג) לגדר או אבנים גדולות, שקועים בארץ ולא זרע

גדר אב ותולדה בחרישה להרמב"ם ור"ת

יא) **ביהו** כ"ז בהני אופנים לחרישה שרק משום ההכשר לזריעה חשיבי חרישה, היינו במסקה אילן, ובמסקל תלושין, ומסקל קבועין, אבל בכל חרישה סתם באנו למחלוקת רש"י ז"ל והרמב"ם ז"ל דלעיל, דלרש"י לעולם גדר החרישה הוא ההכשר שבזה אבל להרמב"ם ורבינו תם בעפר תיחות החיוב על המעשה כמו שהוא ולא משום התולאת, וכל הנ"ל הם רק תולדה.

יב) **ועי'** בס' שביתת השבת חורש סקי"ז בדין תלושים, ובמה שהקשה איך מלאנו ידינו ורגלינו שיהי' אסור ליקח לרור או אבן במקום הראוי לזריעה כיון דמסקל חייב אף

בתלושין, ובמה שתירץ לו שם הגר"פ בסקט"ו).

מלאכת קורע, מוחק

בדין "קורע ע"מ לתפור", ו"מוחק ע"מ לכתוב",
ובגדרי "קלקול" – ותיקון

ממס, דהרי מכבה לא קלקל כלום דיכול שפיר לחזור ולהדליק אלא שעלם ההעדר חשיב כמקלקל. ומיהו לפי"ז בשאר מלאכות שהם מאלד עלמס מלאכות חיוביות לריך שיהיה ממס מקלקל כדי שיפטר עליהם.

תוד"ה וצריך, דלא מיקרי בעצים קוצר אלא בענין זה, מידי דהוה אקורע ע"מ לתפור ומוחק ע"מ לכתוב.

דין מלאכת "העדר"

בספק התוס' אי בעינן מתיר ע"מ לקשור

(ב) **ומבואר** בזה ספק התוס' (לעיל עמוד א') בגדרי מתיר דאם עיקרה הוא התרת קשר א"כ זוהי מלאכת העדר וקילקול הקשר. וממילא כל חשיבותה כשהיא ע"מ לקשור וכדומה, ואם עיקרה הפרדת שני דברים א"כ זהו מעשה חיובי ושייך גם שלא ע"מ לקשור. וכסברא זו ראיתי בס' מגן אבות להגרמ"ב ז"ל. ועי' מש"כ הרמב"ם (פ"י ה"ח) "הפותר חבלים מן ההולין ומן החלף או מחוטי למר או מחוטי פשתן או חוטי שיער וכיו"ב ה"ז תולדת קושר וחייב וכו', וכן המפריד את הפתיל הרי זה תולדת מתיר וחייב, והוא שלא יתכוון לקלקל וכו'". עכ"ל. ומשמע דאף בשלא ע"מ לקשור, וועי' רא"ש סי' ו', ובמשי"ת להלן ע"ה ב'.

(א) **הנה** רש"י לעיל (לא) כ' "קסבר דסותר ע"מ לבנות במקומו הוי סותר, כל מקלקל דשבת הוי פטור ללאו היינו מלאכת מחשבת, וסותר דתנן באבות מלאכות דמיחייב, סותר ע"מ לבנות הוא, ואינו יכול לבנות אלא"כ סותרו והשתא לאו קלקול הוא ור"י סבר דאם במקומו חוזר ובונה הוא דמחייב אסתירה, ואי לא לא. ומכבה דומיא דסותר הוא, וכן קורע דומיא דסותר. ולהכי תנן הקורע ע"מ לתפור, וכן מוחק תנן ע"מ לכתוב, דכולם סותר נינהו". והנראה בכוונת רש"י דכל מלאכות אלו אינם פעולות חיוביות, אלא מלאכה שלילית שמסלק המותרות, וזהו גופא נחשב כמקלקל שאין זה מלאכת מחשבת הואיל וענינם הוא ההעדר, ואעפ"י שאין כאן קלקול